

Építészet és migráció

(A jövő környezetvédelmi kihívásai)²

Tanulmányunkban arra keresünk választ, hogy vajon az európai kortárs építészet képes-e választ adni a jövő környezetvédelmi kihívásaira, továbbá, hogy a jövőben megváltozik-e az építészet és a dizájn szerepe, valamint hogyan fog megújulni maga az egész építészet a mostani kihívások következtében. Megjelennek-e új építészeti formák, vagyis olyan új életképes építészeti megoldások, melyek számolnak már azzal, hogy a világ, és benne Európa, változni fog, ha akarjuk, ha nem, és nemcsak a napjainkban zajló legális és illegális migrációra, hanem sokkal inkább az Európán belüli népvándorlás következményeire gondolunk. Kimutatható ugyanis, hogy a Dél-Európában élő családok az elmúlt pár évben elindultak Közép-Európa felé, mivel a klímaváltozás – melyet a klímatudósok ma már nem is így neveznek, hanem úgy, hogy klímavészhelyzet – miatt forróvá vált nyári hónapok szinte elviselhetetlenné teszik az ott élő emberek hétköznapijait. A felmelegedés nem az éghajlat, hanem a környezet változása miatt alakult ki.

A belső migráció hátterében pedig ott áll a szabad mozgás joga, mely EU-s állampolgárként a délen lakókat ugyanúgy megilleti, mint minket itt Közép-Európában. Ezt a jogosultságot nem lehet a jövőben olyan könnyen tagállami jogszabályokkal korlátozni, mint a kívülről jövő migrációt. A schengeni határok ellenőrzését lehet szigorítani, a belső határokat is vissza lehet majd állítani, de ezek az intézkedések sem lesznek képesek megakadályozni a belső népvándorlást. Erre pedig nemcsak jogilag és gazdaságilag, hanem építészeti fel kell készülniük az északabbra fekvő tagállamokban.

Az első kérdés, melyre tanulmányunkban választ kívánunk adni, vajon kell-e a jövőben újra definiálnunk az építészet és a dizájn szerepét. Ahogy *Sanford Kwinter*,³ a MIT, Columbia és Harvard egykori professzora mondta az idei 2016-os Velencei Biennálén,⁴ a geometria kora véget ért, és a XXI. század hajnalán, az építészet területén, benne az építész szerepével, változások történnek. A dizájn társadalmakban az állam és a város többé nem

¹ Sándor Viktória utolsó éves építészhallgató, Bécsi Iparművészeti Egyetem, Colby Suter: építész, USA

² A tanulmány angol nyelven érkezett a szerkesztőségbe. A most közölt írás az eredeti tanulmány magyar nyelvű fordítása. Fordította: Kiss Anna PhD, tudományos főmunkatárs, OKRI. A fordítást lektorálta: Nagy Piroska és David Antony Karla (Az Ügyészek Lapja anyanyelvi lektorai)

³ Lásd! Sanford Kwinter: *Architectures of Time; Toward a Theory of the Event in Modernist Culture*, New York, 2002.

⁴ A szerzők egyike, Sándor Viktória részt vett az idei Velencei Biennálén, a Bécsi Iparművészeti Egyetem (Universität für angewandte Kunst Wien), közismertebb nevén a „Die Angewandte” egyik stúdiójának, a Cross Over nevűnek a tagjaként, az Energizing Vienna projektet képviselve. Az ottani egyik Workshop (2016. május 28. Saala F előadó terem) témája éppen a tanulmányban elemzett jelenségről szóló disputa volt. Erről részletesebben lásd: Sándor Viktória: Iparművészeti Egyetem, Bécs – Negyedéves kipakolások a 2016-os Velencei Biennálén –, *Építész Közlöny-Műhely*, a Magyar Építész Kamara lapja, 2016. augusztus, 33-35.

összeegyeztethető fogalmak. A jövőben ugyanis az építész már nem hagyhatja figyelmen kívül azt, hogy a dizájn feleljen meg más szempontoknak is.

Gerald Bast,⁵ a Bécsi Iparművészeti Egyetem⁶ rektora szerint pedig az újrahasznosítható és az ikonikus építészet fontossági sorrendje is megváltozik ebben a században, és a megfizethetőség primátusa érvényesül majd.

Bast szerint az építészet egyfajta reakció a civilizáció történelmére, mely mindig párhuzamosan zajlott a migrációval. Utóbbit a jelenben katasztrófaként éljük át, pedig az, ami jelenleg történik, nem egyfajta krízis, amibe bele kellene ragadnunk, hanem máshonnan tekintve, meg kellene látnunk benne a változás lehetőségét. Felül kellene végre emelkednünk ezen a mindent betakaró depresszió, és elő kellene állnunk azzal az optimista verzióval, mely világossá teszi, hogy a jövő Európája az eddigitől eltérő kultúrát fog felépíteni. Ebben pedig az európaiak mellett fontos szerepe lesz a bevándorlóknak, és az általuk behozott másfajta kultúrának.

A nagy változások korát éljük – vallja Bast, melyben az építész feladata éppen az, hogy felkészüljön a bevándorlók befogadására azáltal, hogy feltérképezi az elhagyott és elhagyatott tereket, s revitalizálja azokat.

A más kultúrájuk befogadása és elfogadása emberi jogi kérdéseket is felvet. Eyal Weizman szerint például éppen ezért az építészetnek is az emberi jogokra kell alapoznia. Az építésznek ugyanis nem csupán az a feladata, hogy épületeket tervezzen, hanem az is, hogy az építmény megszületése után létrejött változtatásokat is előre felmérje. Számolni kell így azzal, hogy a tervezés milyen következményekkel jár majd, a tervek megvalósulása esetén hogyan fog változni a környezet, a gazdaság, a világ, és nem utolsósorban kihatással jár-e mindez a világban élő emberekre, szűkebb értelemben pedig az adott helyen lévő dolgozók jogaira.

Az építészetnek is fel kell térképeznie a megjósolható, a megjósolhatatlan, továbbá a megjósolhatóan megjósolhatatlan következményeket.

Hogy függ mindez össze a migrációval?

A környezetvédelemből kell ennél a felvetésnél kiindulnunk. Ezen belül is a klímaváltozást kell megemlítenünk, mely viszont globális felmelegedéssel fenyeget. Ennek egyik okozója a káros CO₂ kibocsátás. Ez utóbbi pedig a több száz éves népesség-vándorlás következménye – Eyal Weizman szerint.

Jelenleg a világ több pontján működnek építészet és dizájn stúdiók, amelyek az imént említett problémákra fektetik a hangsúlyt. Ezekre példa a bécsi Iparművészeti Egyetem építészet stúdiói, Studio Greg Lynn, Studio Kazuyo Sejima és Studio Hani Rashid

⁵Gerald Bast - Elias G. Carayannis: Arts, Research, Innovation and Society (ed: David F.J. Campbell), New York, 2015.

⁶ A bécsi egyetemen folyó építészképzésről és az egyetem mellett működő építészeti stúdiók környezetvédelmet érintő projektjeiről lásd: Sándor Viktória: Építészképzés Bécsben, Építész Közlöny-Műhely, a Magyar Építész Kamara lapja, 2016. május, 30-33.

A három stúdió elsősorban az építészet jövőbeli perspektíváit kutatja . A provokatív projekt témák kiszakítják a diákokat a mindennapi életből és ezáltal szabad utat adnak a fantáziának. Az elvonatkoztatás hatékony eszközként szolgál az új és merész ötletek kibontakoztatásához.

. Az idén futó projektek egyikének címe: „*Antarktika Masterplan*” volt . Ezt megelőzően két projektet kell megemlítenünk a stúdió életében: az „*Überport*” nevű projektet, mely a különböző közlekedési csomópontok és állomások kombinálására épült, a másik projektben pedig bizonyos virtuális cégek (Facebook, Dropbox, bitcoin stb.) központjainak tervezéséről volt szó.

Az „Überport” nevű projektről

A közeli jövőben emelkedni fog Európa nagyobb városainak a lakossága, és itt most nem az illegális migrációra gondolunk, hanem arra, hogy a klímaváltozás következtében Európa déli lakossága is északra vonul, illetve az emberek életkora is meghosszabbodik majd. Mindezek pedig nemcsak a közép- és észak-európai városokat, hanem teljes Európát érintik, ezen belül is kihatnak a városi közlekedési csomópontokra, továbbá a légi és földi állomásokra. Az építészetnek pedig ezekre fel kell készülnie, és olyan megoldásokat kell kitalálnia a városok tervezésénél, melyek a közlekedést gyorsítják. A gyorsabb, csendesebb és energiatakarékosabb (akár légi) járművek számára ugyanakkor megfelelő csomópontokat és állomásokat kell kiépítenünk.

Mumford elképzelései

Mumford szerint az élet a várossal kezdődik, a város pedig a világ maga. A város viszonylag zárt világa mindig is szorosan kapcsolódott az univerzum ideájához. A város egy olyan mikrokozmosz, ahol az ember maga hívja életre a jelenségeket, és ha nem is maga szabja meg annak működési törvényeit, abban azért biztos lehet, hogy a város rendszerére egyedül ő képes hatást gyakorolni. Az építészet pedig egyfajta beavatkozás a város életébe, ezért ezt a beavatkozást nagyon előre tekintően kell megtennie.⁷

A menekülttáborok és az építészeti tervek

Az építész a tervezéskor nem hagyhat ki fontos szempontokat. És most nemcsak energetikai és környezetvédelmi szempontokra gondolunk, hanem más kulcsfontosságú kérdéseket is figyelembe kell vennünk. A XXI. századba lépve ugyanis be kell látnunk, hogy a népvándorlást politikai döntésekkel nem tudjuk megakadályozni, és fel kell készülnünk arra is, hogy városaink elrendezését a jövőbeli szempontok figyelembe vételével kell kialakítanunk, ezeknek megfelelően kell újra terveznünk.

Egyetértünk Charlie Hailey-vel, aki építészeti szempontból közelít a migrációhoz. Arra figyelmeztet, hogy a menekülttáborok megléte már egyfajta okozatot jelent, amit nem hagyhatunk figyelmen kívül, és nem dughatjuk a fejünket a homokba. Ezek a táborok léteznek, ezeknek sajátos struktúrájuk van, melyeket megfigyelve, felhasználhatjuk azokat a jövőbeli építészeti terveknél. Hailey szerint két dolgot figyelhetünk meg a táborokkal kapcsolatban. Az egyik maga a tábor léte, mely azt sugallja, hogy tábor nélkül ez a hely csak pusztán egy hely lenne, és a tábor teszi azzá, ami. Lakóhellyé. A másik dolog, amit a táborok kapcsán megfigyelhetünk, hogy a tábor létrejötte rengeteg információt nyújt nekünk,

⁷ Lásd! Mumford: *The City in History*; magyarul: *A város a történelemben*, Budapest: Gondolat, 1985, (Ford.: Félix Pál)

építészeknek a jövőről. A tábor megjelenése a legkorábbi jele a nagy változások korának, analiziséből ugyanis feltérképezhetőek a későbbi migrációs pályák és az ebből adódó demográfiai változások. Ezen túlmenően pedig megjósolható a tőke áramlása.⁸

Energizing Vienna

A folyamatos népesség növekedés, továbbá a klímaváltozásból is eredő tömegmigráció miatt, a jelenlegi számítások alapján 2050-re az európai városok lakosainak a száma megnövekszik. Kb. 20 %-os növekedés jósolható. Az *Energizing Vienna* projekt, olyan új stratégiák kidolgozására fókuszál, amelyek a jelenlegi urbanisztikai modellek mellett új technológiákat és „feedback” rendszereket is integrálnak a dizájn-folyamatokba. A város meglévő épületeit felruházzák környezet-adaptív elemekkel, amelyek képesek az adott klíma szabályozására, illetve a folyamatosan változó kondíciókra való reagálásra, gyökeresen megváltoztatják az építéset jelenlegi szerepét a várostervezésben. Az időre – mint tervezési tényezőre – egyre nagyobb hangsúlyt helyezve a kapcsolat ház és háztömb, háztömb és kerület, kerület és infrastruktúra között új értelmet kap.

A projekt tesztvárosa Bécs. A feladat a 19. századi városszerkezet és a benne megjelenő építészeti tárgyak viszonyának feltérképezése, majd az IDŐ függvényének változásában való újra értelmezése. A hipotézis alapján Bécs terjeszkedés nélkül is növekedhet. A projektben résztvevők Bécs városát háromdimenziós rendszerként vizsgálták. Olyan rendszerként, ahol a térbeli és technológiai lehetőségek hajtóerőként szolgálnak alternatív várostervezési stratégiák kidolgozásához. Ezek segítségével új, a város bővítésére alkalmas tereket lehetett felderíteni. Ebben a vonatkozásban fontos szerepet kapott az okozati viszony a föld és profit, megközelíthetőség és hely, telek és funkció, méret és teljesítmény, tér és program, illetve a közösség és egyén.

A projekt nagy hangsúlyt fektetett új modellezési és prezentációs technológiák és technikák elsajátítására.

Összefoglalva, az *Energizing Vienna* projekt egyfajta energetikai probléma megoldására fókuszál, és a jövőt illetően csak alternatív választ próbál adni a felvetett kérdésekre. Ez a projekt azon a hipotézisen alapul, miszerint a jövőbeli építéset lehetne egyfajta alkalmazkodó építéset, mely a meglévő város szerkezetét hatékonyabbá tudná tenni az ún. halott zónák aktiválása segítségével. A létrejövő dinamikus változó funkciómintázat elősegítené a város intenzifikációját, illetve egy új társadalmi ritmus kialakulását. A jelenlegi tények és statisztikák fényében könnyű ún. disztópikus képet alkotni a jövőről. Ez persze utópikus, de egyben reális. Reális, mert alapja Bécs városának feltérképezése volt. És nemcsak feltérképeztük, hanem meg is jelenítettük azokat a társadalmi és urbanisztikai felületeket, amelyek a következő évtizedek pozitív aspektusainak megjelenésére adnak teret.

A dizájn szerepe itt sem mellékes, hiszen megjelenik a különböző urbán és épület tipológiákon, és az ún. autonóm repülő-építő elemek, vagyis drónok segítségével képes mobilizálható város funkcióktól (iroda, étterem stb.) felszabadítani beltereket, és azokat lakó funkciókká átalakítani, valamint ezzel párhuzamosan javítani lehet a környezetükben lévő privát- és közterek minőségét is.

⁸ Lásd Charlie Hailey könyvét! *Campsite: architecture of duration and place*, Louisiana, 2008.

Egyfajta „Energizing Budapest” Magyarországon is megvalósulhatna, nem csak Bécsben, hiszen Európa nagyobb városai együtt érintettek a népvándorlás következményeiben. Tudományos szempontú kutatásról lenne itt szó, mely egyfajta spekulációt jelentene a belváros sűrítésére irányulóan, és kiegészíthetné azt a Magyar Tudományos Akadémia által elvégzett kutatást, mely az európai migráció társadalmi és gazdasági kérdéseit vizsgálta.⁹

⁹ Lásd: „Az Európába irányuló és 2015-től felgyorsult migráció tényezői, irányai és kilátásai” címmel A Magyar Tudományos Akadémia Migrációs Munkacsoportjának elemzését. Bp., 2015.
<http://mta.hu/data/cikkek/106/1060/cikk-106072/europabairanyulo.pdf> (letöltés dátuma: 2016. október 16.)